

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การเปิดรับสื่อ ความรู้ความเข้าใจ ทักษะคตติ และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อนของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับภาวะโลกร้อน ผลกระทบจากภาวะโลกร้อน และความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา
2. ทฤษฎีการเปิดรับสื่อ
3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ทักษะคตติ และพฤติกรรม (KAP)
4. แนวคิดเรื่องนิเวศนิเทศ
5. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความรู้เกี่ยวกับภาวะโลกร้อน ผลกระทบจากภาวะโลกร้อน และความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา

ความรู้เกี่ยวกับภาวะโลกร้อน

ภาวะโลกร้อน (Global Warming) คือ ภาวะที่อุณหภูมิโดยเฉลี่ยของโลกสูงขึ้น จนทำให้ภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง โดยสาเหตุที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อนนั้น คือ ปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่สูงเกินสมดุลธรรมชาติ ซึ่งจริง ๆ แล้วในโลกก่อนยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม โลกเราสามารถรักษาสมดุลของพลังงานที่ได้รับเป็นอย่างดี เพราะมีก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศที่ทำหน้าที่ดูดซับพลังงานแสงอาทิตย์ในปริมาณที่พอเหมาะ โดยมีการสะท้อนความร้อน และการแผ่รังสีจากโลกทำให้โลกมีสภาพอากาศที่เหมาะสมต่อสิ่งมีชีวิตที่หลากหลาย กล่าวคือ โดยปกติชั้นบรรยากาศของโลกจะประกอบด้วยก๊าซชนิดต่างๆ และไอน้ำ เมื่อพลังงานความร้อนจากดวงอาทิตย์ทะลุผ่านชั้นบรรยากาศมายังพื้นผิวโลก พื้นผิวโลกจะดูดกลืนพลังงานความร้อนส่วนใหญ่ไว้ ทำให้พื้นผิวโลกร้อน แต่พลังงานความร้อนบางส่วนจะสะท้อนกลับไปยังชั้นบรรยากาศของโลก และถูกดูดกลืนด้วย“ก๊าซเรือนกระจก” (Greenhouse Gases) ในชั้นบรรยากาศ เมื่อก๊าซเรือนกระจก

ดูดกลืนพลังงานความร้อนแล้ว จะปล่อยพลังงานความร้อนไปทุกทิศทางและจะปล่อยกลับมายังโลกร้อยละ 30 ผลจากปรากฏการณ์เรือนกระจกจะทำให้พื้นผิวโลกมีอุณหภูมิประมาณ 59 องศาฟาเรนไฮต์ หรือประมาณ 15 องศาเซลเซียส ซึ่งเป็นอุณหภูมิที่เหมาะสมกับการอาศัยของสิ่งมีชีวิต

แต่นับจากยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม ก๊าซเรือนกระจกได้เพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลจากการกระทำของมนุษย์ ทั้งในด้านอุตสาหกรรม เทคโนโลยี การผลิตและการบริโภค กิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ได้ปล่อยก๊าซเรือนกระจกสู่ชั้นบรรยากาศห่อหุ้มผิวโลกมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ซึ่งจากการศึกษาของนักวิทยาศาสตร์พบว่า ความเข้มข้นของคาร์บอนไดออกไซด์ในชั้นบรรยากาศโลก กับอุณหภูมิในช่วง 650,000 ปีที่ผ่านมา ปีต่อปี มีความความสัมพันธ์กัน โดยมีปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างฉับพลันในช่วงสองร้อยปีที่ผ่านมาในยุคอุตสาหกรรมของเรา¹ นั่นคือ เมื่อก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เพิ่มมากขึ้นจากกิจกรรมของมนุษย์ จึงส่งผลกระทบต่ออุณหภูมิที่เพิ่มสูงขึ้นของโลกด้วย และข้อมูลจากกรมอุตุนิยมวิทยา จากการเฝ้าติดตามความผันแปรของอุณหภูมิโลก พบว่า ในช่วง พ.ศ. 2539-2548 เป็นช่วงที่อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกร้อนที่สุด และหากไม่มีการหยุดยั้งการปล่อยก๊าซเรือนกระจก คาดว่าอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกเพิ่มสูงขึ้น 1.5 - 4.5 องศาเซลเซียส ภายในปี ค.ศ. 2100² นอกจากนี้จากการสำรวจของนักวิทยาศาสตร์พบว่า ในช่วงทศวรรษที่ 1980 อุณหภูมิโดยเฉลี่ยของโลกเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยถ้าจัดอันดับ 21 ปีที่ร้อนที่สุด จะมีถึง 20 ปี อยู่ในช่วง 25 ปีที่ผ่านมา³ แสดงให้เห็นว่าการที่อุณหภูมิของโลกเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นเพราะปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่สูงขึ้นจนมากเกินสมดุลธรรมชาติ จึงเป็นตัวสกัดกั้นความร้อนที่จะสะท้อนออกจากผิวโลกขึ้นสู่ชั้นบรรยากาศ จากการที่ความร้อนถูกกักเก็บเอาไว้ มีผลให้อุณหภูมิบนผิวโลกเพิ่มสูงขึ้น มีการดูดกลืนพลังงานความร้อนมากขึ้นด้วย ทำให้อุณหภูมิบนพื้นผิวโลกสูงในระดับที่ผิดปกติ เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศของโลก (Climate Change)

อย่างไรก็ตามมีหลายส่วนที่มองเห็นปัญหา และให้ความสำคัญกับปัญหาภาวะโลกร้อน ได้มีการให้ความร่วมมือในการผลักดันหาวิธีการลด และแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเมื่อปี พ.ศ. 2535 ในการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศ

¹ Al Gore, *An Inconvenient Truth : The Crisis of Global Warming* (London: Bloomsbury, 2007), pp. 46-47

² วัฒนระวี, *ทางร่วมให้โลกเพราะโลกร้อน* (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, 2550), น. 8.

³ Al Gore, op.cit., footnote 1, pp. 48-49.

บราซิล ประเทศต่าง ๆ ได้ลงนามให้การรับรองอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากแหล่ง และขยายพื้นที่ที่รองรับก๊าซเรือนกระจกซึ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์ และไม่ได้อยู่ในพิธีสารมอนทรีออล โดยมีเป้าหมายให้ประเทศพัฒนาแล้ว และประเทศอุตสาหกรรมที่อยู่ในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วของอนุสัญญาฯ ลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้กลับไปอยู่ในระดับการปล่อยในปี พ.ศ. 2533 ภายในปี พ.ศ. 2543 ซึ่งสำนักงานเลขาธิการอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้มีการจัดการประชุมประเทศภาคีอนุสัญญาอย่างต่อเนื่อง จนการประชุมครั้งที่ 3 ประเทศภาคีอนุสัญญาฯ ได้บรรลุข้อตกลงร่วมกันในการเจรจาว่าด้วยพิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) ในที่สุด

ดังนั้น ภาวะโลกร้อน (Global Warming) ที่เกิดขึ้นอยู่ในขณะนี้ ไม่ได้เป็นเรื่องใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้น แต่เกิดขึ้นสั่งสมเป็นระยะเวลายาวนานแล้ว และหลายฝ่ายมีความพยายามที่จะแก้ไข แต่ที่ไม่แพร่หลาย เพราะผลกระทบในช่วงที่ผ่านมาไม่ชัดเจนเท่าในปัจจุบันนี้ คนจึงไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าที่ควร ตรงกันข้ามกับปัจจุบันที่ผลกระทบเริ่มเด่นชัดขึ้น ทำให้มีคนพูดถึงภาวะโลกร้อนกันมากขึ้นจนกลายเป็นกระแสนิยม ที่คนหันมาให้ความสนใจเป็นอย่างมากในไม่กี่ปีที่ผ่านมา

ผลกระทบจากภาวะโลกร้อน

ปัญหาที่เกิดจากภาวะโลกร้อนเห็นได้อย่างชัดเจนจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ โดยที่ผ่านมามีพบว่า อุณหภูมิของโลกมีอัตราเฉลี่ยที่สูงกว่าระดับปกติอย่างต่อเนื่อง และจะส่งผลกระทบต่อมากมาย ดังนี้⁴

1. ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น เนื่องจากภูเขาน้ำแข็งละลายอย่างรวดเร็ว ทำให้ระดับน้ำทะเลทางขั้วโลกเพิ่มขึ้น และไหลสู่ทั่วโลกทำให้เกิดน้ำท่วมได้ทุกทวีป ทำให้สัตว์ทะเลเสียชีวิตเพราะระบบนิเวศน์เปลี่ยน และสำหรับในประเทศไทยการที่ระดับน้ำทะเลสูงขึ้นนั้นทำให้ได้รับผลกระทบทั้งทางด้านกายภาพและชีวภาพต่าง ๆ หลายประการ ซึ่งสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยประเมินไว้ว่า มีสิ่งชี้ชัดในเรื่องความเป็นไปได้ของภาวะการณ์ขาดแคลนน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ และอุทกภัยที่ถี่ขึ้นและรุนแรงยิ่งขึ้นในพื้นที่ราบลุ่ม โดยเฉพาะในบริเวณชายฝั่งของกรุงเทพฯ ที่มี ความหนาแน่นของประชากรสูง และอยู่เหนือระดับน้ำทะเลเพียง 1 เมตร โดยระดับการรุกของน้ำเค็มจะเข้ามาในพื้นที่แม่น้ำเจ้าพระยาถึง 40 กิโลเมตร ส่งผลกระทบต่อพื้นที่เกษตรกรรม

⁴“ภาวะโลกร้อน,” <<http://www.deqp.go.th>>, 19 กรกฎาคม 2551.

ที่มีความอ่อนไหวต่อความสมดุลของน้ำจืดและน้ำเค็มในพื้นที่ นอกจากนี้ กรุงเทพฯ ยังมีความเสี่ยงต่อความเสียหายจากเหตุการณ์น้ำล้นตลิ่งและอุทกภัยที่จะก่อความเสียหายกับระบบสาธารณูปโภค ที่อยู่อาศัยของคนจำนวนมาก ส่วนพื้นที่ชายฝั่งจะได้รับผลกระทบด้วยเช่นกันโดยผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีต่อพื้นที่ชายฝั่งแตกต่างกันไปเป็นกรณี เนื่องจากประเทศไทยมีพื้นที่ชายฝั่งหลายแบบ เช่น พื้นที่ชายฝั่งที่เป็นหน้าผา อาจจะมีการยุบตัวเกิดขึ้นกับหินที่ไม่แข็งตัวพอ ส่วนพื้นที่ป่าชายเลนจะมีความหนาของพรรณไม้ลดลง เนื่องจากระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้นจะทำให้พืชตาย แอ่งน้ำเค็มลดลงและถูกแทนที่ด้วยหาดเลน ในขณะที่ปากแม่น้ำจะจมลงใต้น้ำทำให้เกิดการชะล้าง พังทลายของพื้นที่ลุ่มน้ำ

2. ผลกระทบต่อระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกที่เพิ่มสูงขึ้น จะทำให้การระเหยของน้ำทะเล มหาสมุทร แม่น้ำ ลำธาร และทะเลสาบเพิ่มมากขึ้น ยิ่งจะทำให้ฝนตกมากขึ้น และกระจุกตัวอยู่ในบางบริเวณ ทำให้เกิดอุทกภัย ส่วนบริเวณอื่น ๆ ก็จะมีปัญหาแห้งแล้ง เนื่องจากฝนตกน้อยลง รูปแบบของฝนและอุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้วัฏจักรของน้ำเปลี่ยนแปลง ลักษณะการไหลของระบบน้ำผิวดิน และระดับน้ำใต้ดินก็จะได้รับผลกระทบด้วย ทั้งพืชและสัตว์จึงต้องปรับปรุงตัวเองเข้าสู่ระบบนิเวศที่เปลี่ยนไป ลักษณะความหลากหลายทางชีวภาพก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย นอกจากนี้ระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้น และอุณหภูมิผิวน้ำที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้พืชและสัตว์ทะเลบางชนิดสูญพันธุ์ รวมถึงการเกิดปรากฏการณ์ปะการังฟอกสีทั้งในอ่าวไทยและฝั่งทะเลอันดามัน

3. ผลกระทบต่อเกษตรและแหล่งน้ำ การศึกษาของสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ระบุว่าในประเทศไทยมีแนวโน้มว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะทำให้ปริมาณน้ำลดลง (ประมาณ ร้อยละ 5-10) ซึ่งจะมีผลต่อผลผลิตด้านการเกษตร โดยเฉพาะข้าว ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ และต้องอาศัยปริมาณน้ำฝนและแสงแดดที่แน่นอน รวมถึงความชื้นของดินและอุณหภูมิเฉลี่ยที่พอเหมาะด้วย นอกจากนี้ แหล่งน้ำที่เคยอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปี อาจแห้งขอดลงในบางฤดูกาล ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการขยายพันธุ์และการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ ซึ่งจะทำให้จำนวนและความหลากหลายของชนิดของสัตว์น้ำลดลงจำนวนมาก

4. เหตุการณ์สภาพอากาศรุนแรง จากสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง อากาศที่ร้อนขึ้น และความชื้นที่เพิ่มมากขึ้นจะทำให้ภัยธรรมชาติต่าง ๆ เกิดบ่อยครั้งและรุนแรง จะทำให้เกิดพายุฝนฟ้าคะนองบ่อยครั้งขึ้นและไม่เป็นไปตามฤดูกาล รวมไปถึงอัตราเสี่ยงที่เพิ่มขึ้นของแนวโน้มอุทกภัยแบบฉับพลันด้วยเช่นเดียวกัน ส่งผลให้ประชาชนจำนวนมากไร้ที่อยู่อาศัย และก่อให้เกิดความเสียหายกับระบบนิเวศ

5. ผลกระทบด้านสุขภาพ อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกที่เพิ่มสูงขึ้นและเหตุการณ์ตามธรรมชาติที่รุนแรงและเกิดบ่อยครั้งส่งผลกระทบต่อสุขภาพและอนามัยของคนไทย โรคระบาดที่สัมพันธ์กับการบริโภคอาหารและน้ำดื่ม มีแนวโน้มว่าจะเพิ่มสูงมากขึ้น โดยภัยธรรมชาติ เช่น ภาวะน้ำท่วมทำให้เกิดการปนเปื้อนของเชื้อโรคในแหล่งน้ำ ไม่ว่าจะเป็น โรคบิด ท้องร่วง และ อหิวาตกโรค เป็นต้น อีกทั้งโรคติดต่อในเขตร้อนก็มีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้น และจะคร่าชีวิตผู้คนเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะ ไข้มาลาเรีย ซึ่งมีอยู่กลายเป็นพาหะ เนื่องจากการขยายพันธุ์ของยุงจะมากขึ้นในสภาวะแวดล้อมที่ร้อนชื้นและฤดูกาลที่ไม่แน่นอน นอกจากนี้แนวโน้มของผลผลิตทางการเกษตรที่ลดลงจากภัยธรรมชาติ อาจนำไปสู่ภาวะขาดแคลนอาหาร และความอดอยาก ทำให้เกิดภาวะขาดสารอาหาร และภูมิคุ้มกันร่างกายต่ำ โดยเฉพาะในเด็กและคนชรา

6. ผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจ การยุบตัวของพื้นที่ชายฝั่ง ภูมิอากาศแปรปรวน โรคระบาดรุนแรง และผลกระทบอื่น ๆ ส่งผลให้มีประชากรบาดเจ็บล้มตาย ทรัพย์สินที่ทำกิน และไร่ที่อยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ประชาชนยังจะได้รับความเดือดร้อนจากการขาดแคลนอาหาร และน้ำดื่มที่ถูกสุขลักษณะระหว่างภาวะน้ำท่วม และความเสียหายที่เกิดกับระบบสาธารณสุขภาคต่าง ๆ ซึ่งโดยมาก ผู้ที่จะได้รับผลกระทบรุนแรงที่สุดจะเป็นประชาชนที่มีความยากจน และไม่มีทุนทรัพย์พอที่จะป้องกันผลกระทบของภาวะโลกร้อนได้ยกตัวอย่าง นอกจากนี้ ความเสียหายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมที่สำคัญตามแนวชายฝั่งที่ยุบตัว ภัยธรรมชาติ และความเสียหายที่เกิดจากเหตุการณ์ธรรมชาติที่รุนแรง ล้วนส่งผลให้ผลิตผลทางการเกษตร ซึ่งเป็นสินค้าออกหลักของประเทศมีปริมาณลดลง การป้องกันผลกระทบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นนั้นจะต้องใช้งบประมาณจำนวนมากมหาศาล ดังนั้น ในพื้นที่ที่ไม่คุ้มค่าที่จะป้องกันในเชิงเศรษฐกิจจะถูกละทิ้งไป ซึ่งในส่วนนี้จะเป็นส่วนที่เกิดปัญหาเศรษฐกิจและสังคมมากที่สุด เช่น การช่วยเหลือชาวนา ซึ่งจำเป็นที่จะต้องย้ายไปอยู่ที่ที่สูงขึ้นเนื่องจากน้ำทะเลรุก เป็นต้น

ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน

จากสภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้น ทำให้หลายประเทศทั่วโลกตระหนักถึงความสำคัญของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภาวะโลกร้อน หลายประเทศทั่วโลกได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาโลกร้อนมาตั้งแต่ปีค.ศ. 1992 โดยจัดให้มีการประชุมสุดยอดของโลก (Earth Summit 1992) ขึ้นที่นครริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล และต่อมา มีการก่อตั้งองค์กร United Nation Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) ทำหน้าที่ดูแลด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ขึ้นในปีค.ศ. 1994 และเมื่อปีค.ศ. 1997 ในการประชุมสุดยอดของโลกครั้งที่ 3 ที่

นครเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น ที่ประชุมได้ให้การรับรองระบบการจัดการและควบคุมที่เป็นกลไกในการลดก๊าซเรือนกระจกซึ่งเรียกว่า “พิธีสารเกียวโต” (Kyoto Protocol) หรือสนธิสัญญาเกียวโตซึ่งมีประเทศอุตสาหกรรม 41 ประเทศเป็นผู้นำในการลดก๊าซเรือนกระจก โดยจะต้องลดระดับปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้ได้ร้อยละ 5.2 จากระดับการปล่อยโดยรวมของกลุ่มในปี พ.ศ. 2533 ภายในปี พ.ศ. 2551-2555 พิธีสารเกียวโตมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา โดยมีประเทศที่ให้สัตยาบันรวมแล้ว 141 ประเทศ ซึ่งประเทศส่วนใหญ่ที่ลงนามในพิธีสารเกียวโตเป็นประเทศที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกเพียงเล็กน้อยและไม่ใช่อำนาจของปัญหา แต่กลับได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของอากาศที่เกิดขึ้นในชั้นบรรยากาศของโลก และล่าสุดนี้การประชุมสมัชชาประเทศภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของสหประชาชาติ (United Nations Framework Convention on Climate Change : UNFCCC) ที่บาหลี ประเทศอินโดนีเซีย ระหว่างวันที่ 3-15 ธันวาคม พ.ศ. 2550 ได้เกิดข้อตกลง “แผนปฏิบัติการบาหลี” (Bali Roadmap) ซึ่ง 190 ประเทศร่วมลงนามรับรอง กำหนดให้มีการเจรจาเพื่อทำความเข้าใจความตกลงที่จะเปิดการเจรจากำหนดพันธกรณีของแต่ละประเทศที่จะลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สภาวะอากาศของโลกร้อนขึ้นให้แล้วเสร็จภายในปี พ.ศ. 2552 ก่อนพิธีสารเกียวโตซึ่งกำหนดจะหมดอายุบังคับใช้ลงในปี พ.ศ. 2555 และในการประชุมที่บาหลีครั้งนี้ ประเทศออสเตรเลียได้ให้สัตยาบันในพิธีสารเกียวโต เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2550 ในขณะที่สหรัฐอเมริกาซึ่งประเทศที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากที่สุดไม่ได้ให้สัตยาบัน

ในส่วนของประเทศไทยได้ลงนาม และให้สัตยาบันในอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และถูกจัดอยู่ในประเทศที่ไม่มีพันธกรณีในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก เนื่องจากเมื่อเทียบกับประเทศตะวันตก และประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ แล้ว ประเทศไทยมีการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในสัดส่วนที่น้อยมาก แต่ก็ได้รับผลกระทบจากภาวะโลกร้อนเช่นกัน ทุกภาคส่วนของประเทศจึงได้มีการตระหนักถึงความสำคัญของภาวะโลกร้อน ดังจะเห็นได้จากการหยิบยกเรื่องภาวะโลกร้อน ขึ้นมาเป็นวาระแห่งชาติ

นอกจากนี้ประเทศไทยได้เริ่มตระหนักถึงปัญหาโลกร้อนอย่างจริงจัง โดยร่วมมือกับ 33 องค์กร อาทิ กระทรวงพลังงาน กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงคมนาคม บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) การไฟฟ้านครหลวง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย องค์กรเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมและเครือข่ายภาคประชาชน ลงนามบันทึกข้อตกลง (เอ็มโอยู) ในปฏิญญากรุงเทพมหานครว่าด้วยความร่วมมือลดปัญหาภาวะโลกร้อน เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม

พ.ศ. 2550 แต่สิ่งสำคัญที่สุดในการลดปัญหาภาวะโลกร้อนนั้น คือการให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา จากประชาชนทุกคน

วิธีการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนสำหรับทุกคน⁵

1. ลดการใช้พลังงานในบ้าน โดยการปิดเครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ เมื่อไม่ได้ใช้งาน และลดการสูญเสียพลังงานในโหมดสแตนด์บาย
2. เปลี่ยนหลอดไฟ เป็นหลอดไฟประหยัดพลังงาน หรือเปลี่ยนไปใช้ไฟแบบหลอด LED
3. เลือกซื้อเลือกใช้รถที่ประหยัดพลังงานที่มีขนาดตามความจำเป็น รวมทั้งเลือกอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าที่มีฉลากประหยัดไฟ
4. ไปร่วมกันประหยัดน้ำมันแบบ car pool ขับรถยนต์ส่วนตัวให้น้อยลง สำหรับบริษัทที่มีพนักงานจำนวนมากควรจัดเส้นทางรถรับส่งพนักงานเป็น car pool ระดับองค์กร
5. ขับรถอย่างมีประสิทธิภาพด้วยความเร็วไม่เกิน 90 กิโลเมตรต่อชั่วโมง และควรเช็คลมยางสม่ำเสมอ นอกจากนี้ควรเปลี่ยนมาใช้พลังงานชีวภาพ เช่น ไบโอดีเซล เอทานอลให้มากขึ้น
6. เปิดหน้าต่างรับลมแทนเครื่องปรับอากาศ
7. มองหาผลิตภัณฑ์ที่มีสัญลักษณ์ช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม
8. ไปตลาดสวนแทนซูเปอร์มาเก็ต
9. โละทิ้งตู้เย็นรุ่นเก่าที่ผลิตเมื่อ 10 กว่าปีที่แล้วทิ้ง เพราะใช้ไฟมากเป็น 2 เท่าของตู้เย็นสมัยใหม่ที่มีคุณภาพสูง และยืดอายุตู้เย็นด้วยการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่นำอาหารร้อนเข้าตู้เย็น หลีกเลี่ยงการนำถุงพลาสติกใส่ของในตู้เย็น ควรย้ายตู้เย็นออกจากห้องที่ใช้เครื่องปรับอากาศ และละลายน้ำแข็งที่เกาะตู้เย็นเป็นประจำ
10. ใช้แสงแดดให้เป็นประโยชน์ ในการตากเสื้อผ้าที่ซักแล้วให้แห้ง ไม่ควรใช้เครื่องปั่นผ้าแห้งหากไม่จำเป็น
11. ใช้น้ำประปาอย่างประหยัด เพราะระบบการผลิตน้ำประปาของเทศบาลต่าง ๆ ต้องใช้พลังงานจำนวนมากในการทำให้น้ำสะอาดและดำเนินการจัดส่งไปยังอาคารบ้านเรือน
12. ติดตั้งฝักบัวอาบน้ำที่ปรับความแรงน้ำต่ำ ๆ ได้ เพื่อจะได้เปลืองน้ำอุ่นน้อยลง
13. ติดตั้งเครื่องตัดกระแสไฟฟ้าอัตโนมัติ

⁵สากล ลีนะกุล, คู่มือหยุดโลกร้อนด้วยชีวิตพอเพียง (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2550), น. 26-38.

14. สร้างนโยบาย 3Rs - Reduce Reuse และ Recycle เพื่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างเต็มที่ และเป็นการลดพลังงานในการกำจัดขยะ ลดมลพิษ และลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในกระบวนการกำจัด นอกจากนี้ควร แยกขยะอินทรีย์ เช่น เศษอาหาร ออกจากขยะอื่นๆ เป็นการลดปริมาณขยะ และแยกขยะอื่น ๆ ที่สามารถนำไปรีไซเคิลได้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ อีกทั้งเป็นการป้องกันการปล่อยก๊าซมีเทนสู่ชั้นบรรยากาศ

15. ทาหลังคาบ้านด้วยสีอ่อนเพื่อลดการดูดซับความร้อน

16. ปลูกต้นไม้ ในสวนบ้าน หรือปลูกไม้แทนรั้ว เพราะต้นไม้สามารถดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ร่มเงาจากต้นไม้ช่วยลดความร้อน ทำให้สามารถลดความต้องการใช้เครื่องปรับอากาศ และไม่ควรใช้ปุ๋ยเคมีในการปรับปรุงบำรุงดิน

17. ลดปริมาณการใช้ถุงพลาสติก และเลือกซื้อสินค้าที่หีบห่อน้อย ๆ เลือกใช้ผลิตภัณฑ์ที่ซื้อเติมใหม่ได้ เพื่อเป็นการลดจำนวนขยะ

18. ใช้กระดาษทั้ง 2 หน้า เพราะกระบวนการผลิตกระดาษเกือบทุกขั้นตอนใช้พลังงานจากน้ำมัน และไฟฟ้าจำนวนมาก หรือเลือกใช้กระดาษรีไซเคิล เพราะกระดาษรีไซเคิลลดกระบวนการหลายขั้นตอนในการผลิตกระดาษ

19. สนับสนุนสินค้า และผลิตผลจากเกษตรกรในท้องถิ่น และบริโภคเนื้อวัว สุนัข และแฮมเบอร์เกอร์ให้น้อยลง ทานอาหารเกษตรอินทรีย์ หรือปลอดสารพิษให้มากขึ้น

20. ซื่อให้น้อยลง แบ่งปันให้มากขึ้น อยู่อย่างพอเพียง

21. ร่วมกิจกรรมรณรงค์สิ่งแวดล้อม และลดภาวะโลกร้อนต่าง ๆ

22. ช่วยกันออกความเห็น หรือรณรงค์ให้รัฐบาลพิจารณาข้อดีข้อเสียของการเรียกเก็บภาษีคาร์บอนกับภาคผลิต และสนับสนุนพรรคการเมืองที่มีนโยบายสิ่งแวดล้อมชัดเจน จริงใจ และตั้งใจทำจริง

23. ชักชวนคนรอบ ๆ ข้างให้ช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อม และลดปัญหาภาวะโลกร้อน

ทฤษฎีการเปิดรับสื่อ

ผู้รับสารมีแนวโน้มที่จะเปิดรับสื่อและรับรู้ข่าวสารที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ตามความต้องการ ความเชื่อ ทักษะสติ ความรู้สึกนึกคิดที่ไม่เหมือนกัน โดยผู้รับสารแต่ละคนย่อมใช้สื่อที่แตกต่างกัน เพื่อสนองความต้องการและทำให้เกิดความพึงพอใจแตกต่างกัน ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้แบ่งการเปิดรับสื่อตามลักษณะของสื่อออกเป็น 3 ลักษณะ คือ การเปิดรับจากสื่อมวลชน การเปิดรับจากสื่อบุคคล และการเปิดรับจากสื่อเฉพาะกิจ

การเปิดรับจากสื่อมวลชน

เป็นการเปิดรับสื่อโดยผ่านช่องทางสื่อมวลชน ซึ่งเป็นช่องทางที่บุคคลหนึ่ง หรือองค์กรหนึ่งส่งข้อมูลข่าวสารความรู้ไปยังคนจำนวนมากในระยะเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งช่องทางสื่อมวลชนมีความสำคัญมากในการให้ความรู้แก่มวลชน⁶ สื่อมวลชนที่มีอยู่ในสังคมปัจจุบัน เมื่อพิจารณาลักษณะเด่นของสื่อแต่ละอย่างแล้วสามารถจำแนกได้ 2 ประเภท คือ⁷

1. สื่อมวลชนประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ (printed media) เป็นสื่อมวลชนที่พิมพ์ขึ้นจากตัวหนังสือลงบนแผ่นกระดาษ เป็นสื่อถ่ายทอดความรู้และศิลปะจากบุคคลหนึ่งหรือหลายคนไปสู่บุคคลอื่นจำนวนมากได้แก่ หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร
2. สื่อมวลชนประเภทอิเล็กทรอนิกส์ (electronic media) เป็นสื่อมวลชนที่ต้องใช้ไฟฟ้าในการทำงาน เป็นสื่อที่เข้าถึงมวลชนได้มาก สามารถกระจายคลื่นไปได้อย่างทั่วถึง แต่มีข้อจำกัดในพื้นที่ที่กระแสไฟฟ้าเข้าไปไม่ถึง และมีราคาแพง สื่อมวลชนประเภทนี้ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ อินเทอร์เน็ต

คุณสมบัติของสื่อมวลชน

คุณสมบัติของสื่อมวลชนแต่ละประเภท มีดังต่อไปนี้

1. หนังสือพิมพ์ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเสนอข่าวสาร และการแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจ ข่าวสารต่าง ๆ เป็นเรื่องใหม่ น่าสนใจชักจูงให้อยากอ่าน เป็นสื่อที่มีราคาถูก แพร่หลายทั่วไปหาซื้อได้ง่าย สามารถอ่านได้หลายครั้ง ในเวลาใดก็ได้ ให้ข่าวสารและรายละเอียดมากกว่าวิทยุ และโทรทัศน์ ซึ่งหนังสือพิมพ์สามารถลงข่าวเดียวกันติดต่อกันได้หลายวัน และให้รายละเอียดเพิ่มเติมที่จะกระตุ้นมวลชนให้เกิดอารมณ์ร่วม และการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี จนเกิดการเผยแพร่ต่อ ๆ กันไป
2. นิตยสาร เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่นำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ มารวมกันไว้ในหนังสือเล่มเดียวออกเผยแพร่เป็นประจำ กำหนดระยะเวลาออกที่แน่นอน แต่ไม่ใช่รายวัน นิตยสารจึงหมายความรวมถึงวารสาร จุลสาร และปริทัศน์ มุ่งให้สาระความบันเทิงแก่ผู้อ่านมากกว่าการเสนอข่าว มีรูปแบบการ

⁶E. Rogers and F. F. Shoemaker, Communication of Innovation a Cross-Cultural Approach (New York: The Free Press, 1971), p. 252.

⁷สุกัญญา บุรณเดชาชัย, การสื่อสารมวลชน แนวคิด ทฤษฎี และสถานการณ์ในประเทศไทย (ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550), น. 47-48.

จัดหน้า ภาพประกอบ สีสันท่าน่าสนใจ และมีปริมาณมากกว่าหนังสือพิมพ์ เป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ หรือเจาะจงกลุ่มเป้าหมายได้ตามแต่ลักษณะความสนใจของผู้อ่าน มุ่งสำหรับผู้อ่านกลุ่มย่อย เพราะส่วนใหญ่จะมีสาระเฉพาะเรื่อง เช่น นิตยสารผู้หญิง นิตยสารผู้ชาย การเมือง สุขภาพอนามัย ทองเที่ยว เป็นต้น สามารถเก็บไว้ได้นาน อ่านในเวลาใดก็ได้

3. โทรทัศน์ เป็นสื่อที่มีทั้งภาพ และเสียงที่นำความบันเทิง ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ฯลฯ มาสู่ผู้รับชม สามารถดึงดูดได้มากกว่าวิทยุ เพราะทั้งภาพ เสียง และสีสันต่าง ๆ ทำให้มีความรู้สึกว่าได้อยู่ในสถานที่นั้นจริง ผู้ชมสามารถเข้าใจ และเกิดมโนภาพได้อย่างถูกต้อง ผู้รับสารไม่จำเป็นต้องรู้หนังสือก็สามารถเข้าใจสารได้ จึงมีบทบาทต่อการศึกษา และการให้ความบันเทิงกับประชาชนเป็นอย่างมาก แต่ต้องใช้ไฟฟ้า และมีราคาสูงจึงไม่สามารถใช้ได้อย่างแพร่หลายในบางพื้นที่

4. วิทยุ เป็นสื่อที่ใกล้ชิด และเข้าถึงผู้ฟังมากที่สุด สามารถเข้าถึงเป้าหมายได้ทุกระดับ และสามารถเข้าถึงประชาชนบางคนที่ยังสื่อบางประเภทเข้าไม่ถึง เพราะประเทศไทยมีสถานีวิทยุมากมาย มีสถานีให้เลือกรับฟังมากกว่าโทรทัศน์ ผู้ฟังมีความสนุกสนานเพลิดเพลินเหมือนมีส่วนร่วมด้วยกับรายการ วิทยุมีราคาถูก สามารถหาซื้อได้ทั่วไป และมีความสะดวกในการใช้ เช่น ในที่ ๆ ไม่มีไฟฟ้าเข้าถึงก็สามารถใช้วิทยุได้ นอกจากนี้ยังมีความรวดเร็วในการเสนอข่าวได้ทันเหตุการณ์ และผู้ฟังสามารถรับฟัง ประกอบกับทำกิจกรรมอื่น ๆ ไปด้วยได้

5. ภาพยนตร์ เป็นสื่อที่ถ่ายด้วยกล้องถ่ายภาพยนตร์ที่ติดต่อกัน เมื่อนำไปฉายด้วยเครื่องฉายจะปรากฏภาพบนจอมองดูเคลื่อนไหวได้เหมือนธรรมชาติ ผู้ชมภาพยนตร์สามารถเห็น ได้ยินและเข้าใจได้แม้ไม่รู้หนังสือเหมือนคุณสมบัติของโทรทัศน์ เป็นสื่อที่มีบทบาททางด้านข่าวน้อย ให้ข่าวสารความรู้ ส่งเสริมสติปัญญา ให้ความเพลิดเพลินมีอิทธิพลในการสร้างทัศนคติ ความประพฤติของบุคคล ที่สามารถบันทึก และรักษาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไว้ให้คนรุ่นหลังได้

6. อินเทอร์เน็ต เป็นสื่อมวลชนประเภทใหม่ที่ผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีคมนาคม เป็นสื่อที่มีบทบาทในสังคมอย่างยิ่ง เป็นแหล่งความรู้ที่กว้างใหญ่ สามารถเก็บข้อมูลได้มาก และส่งสัญญาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการบริการที่หลากหลาย สามารถควบคุมและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้อย่างรวดเร็ว เพราะผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถเป็นได้ทั้งผู้รับ และผู้สร้างสาร ซึ่งข้อมูลสามารถส่งต่อไปได้ง่าย กว้างขวางรวดเร็ว โดยปราศจากผู้ควบคุมอย่างเป็นทางการ แต่ผู้ที่จะใช้ หรือเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตนั้นจะจำกัดอยู่ในผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับสื่ออินเทอร์เน็ตเท่านั้น

การเปิดรับจากสื่อบุคคล

เป็นการเปิดรับสื่อ โดยช่องทางการสื่อสารผ่านบุคคลที่นำพาข่าวสารมาแลกเปลี่ยนแบบเผชิญหน้าระหว่างบุคคลสองคน หรือมากกว่านั้น จากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง ซึ่งโรเจอร์ส และชูเมกเกอร์ กล่าวว่า “การสื่อสารระหว่างบุคคลมีประสิทธิภาพในการจูงใจผู้รับสารที่มีความเฉยเมย หรือต่อต้านได้ดีกว่าสื่อมวลชน เพราะสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และมีการตอบสนองกันได้ ให้ความเข้าใจกระจ่างชัด จึงสามารถจูงใจให้บุคคลเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังลึกได้”⁸ ซึ่งการสื่อสารระหว่างบุคคลแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ⁹

1. การติดต่อโดยตรง เป็นการเผยแพร่ข่าวสาร เพื่อสร้างความเข้าใจ หรือชักจูงโน้มน้าวประชาชนโดยตรง แต่มีข้อจำกัด คือ ต้องใช้บุคคลเป็นจำนวนมาก สิ้นเปลืองเวลา ค่าใช้จ่าย และแรงงานในการเผยแพร่ข่าวสาร

2. การติดต่อโดยกลุ่ม กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อบุคคลส่วนรวม โดยที่กลุ่มต่าง ๆ จะช่วยให้การสื่อสารของบุคคลบรรลุเป้าหมายได้ เช่น การประชุม สัมมนา คือการจัดกลุ่มที่มีความสนใจร่วมกัน ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปให้สนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีปฏิริยาโต้ตอบกัน ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการตัดสินใจ ยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสารได้

การเปิดรับจากสื่อเฉพาะกิจ

เป็นการเปิดรับจากสื่อที่ผลิตโดยองค์กรใดก็ตาม ที่มีวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่ง โดยเฉพาะ ซึ่งมักจะกำหนดกลุ่มเป้าหมายอย่างเจาะจงให้ตรงตามความจำเป็น ความเกี่ยวข้อง และความสนใจของผู้รับสาร และมีแนวโน้มในการเข้าถึงผู้แสวงหาข่าวสารให้เกิดความกระตือรือร้น สื่อเฉพาะกิจ เช่น โปสเตอร์ โบปลิว แผ่นพับ หนังสือ เอกสารแนะนำ จดหมายข่าว รายงานประจำปี เป็นต้น

⁸E. Rogers and F. F. Shoemaker, Communication of Innovation a Cross-Cultural Approach, pp. 252-253.

⁹เสถียร เขยประทับ, การสื่อสารและการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2528), น. 34.

ซึ่งโจเซฟ ที แคลปเปอร์¹⁰ ได้แบ่งขั้นตอนกระบวนการเลือกสรรสื่อ (Selective Process) ไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเลือกเปิดรับสาร (Selective Exposure) บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อและข่าวสารจากแหล่งสารต่าง ๆ ตามความสนใจ และความต้องการเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของตน

2. การเลือกให้ความสนใจ (Selective Attention) บุคคลมีแนวโน้มจะเลือกให้ความสนใจสนใจสารที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อดั้งเดิมของบุคคลนั้น ๆ และหลีกเลี่ยงข่าวสารที่ขัดแย้งกับทัศนคติ หรือความรู้สึกนึกคิดเดิมของตน และมีแนวโน้มแสวงหาข่าวสารที่สนับสนุนการตัดสินใจนั้น ๆ (Reinforcement Information) มากกว่าที่จะแสวงหาข่าวสารที่ขัดกับสิ่งที่กระทำลงไป

3. การเลือกรับรู้และตีความหมาย (Selective Perception and Selective Interpretation) เมื่อบุคคลเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งแล้ว ผู้รับสารอาจมีการเลือกรับรู้ และเลือกตีความสารที่ได้รับด้วย ตามประสบการณ์ของแต่ละคน ผู้รับสารจะมีการตีความข่าวสารที่ได้รับมาตามความเข้าใจของตนเองหรือตามทัศนคติ ประสบการณ์ความเชื่อ ความต้องการ และแรงจูงใจของตนในขณะนั้น

4. การเลือกจดจำ (Selective Retention) เมื่อผ่านขั้นตอนของการเลือกเปิดรับสาร เลือกสนใจ และเลือกรับรู้ และตีความข่าวสารไปในทิศทางที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อของตนบุคคลยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสาร ในส่วนที่ต้องการจำเข้าไว้เป็นประสบการณ์ และมักจะไม่น่าจดจำในสิ่งที่ตนเองไม่สนใจ หรือขัดแย้งกับความคิดตนเอง

ซึ่งโดยธรรมชาติ บุคคลมีแนวโน้มที่จะเปิดรับสื่อตลอดเวลา เพียงแต่จะเปิดรับสื่อใด และอย่างไรเท่านั้น โดยมีปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวกำหนดการเปิดรับ ดังนี้¹¹

1. ปัจจัยด้านบุคลิกภาพและจิตวิทยาส่วนบุคคล หมายถึง คนเรามีความแตกต่างเฉพาะตัวอย่างมากในด้านโครงสร้างทางจิตวิทยาบุคคล ซึ่งส่งผลกระทบต่อระดับสติปัญญา

¹⁰ Joseph T. Klapper, The Effect of Mass Communication (New York: The Free Press, 1967), p. 19.

¹¹ ขวัญเรือน กิติวัฒน์, “แนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการสื่อสาร,” ใน พลศาสตร์ของการสื่อสาร, หน่วยที่ 2 (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมวิราช, 2531), น. 23-26.

ความคิด ทักษะคิด ตลอดจนกระบวนการของการรับรู้ การเรียนรู้ การจูงใจ นั่นคือ คนแต่ละคนจะสร้างรูปแบบที่เป็นบุคลิกภาพส่วนตัวขึ้นซึ่งจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบพฤติกรรมของการสื่อสาร โดยเฉพาะในแง่ของการเลือกเปิดรับสาร (Selective Exposure) การเลือกรับรู้ (Selective Perception) และการเลือกจดจำ (Selective Retention) ซึ่งแตกต่างกันไปตามกรอบแห่งการอ้างอิง (Frame of Reference) ที่สะสมมาแต่อดีต

2. ปัจจัยด้านสภาพความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการสื่อสารของคน ซึ่ง คนเรามักยึดติดกับกลุ่มที่ตนสังกัดอยู่เป็นกลุ่มอ้างอิง (Reference Group) ในการตัดสินใจที่จะแสดงออกมาซึ่งพฤติกรรมใด ๆ คนเราจึงมักมักคล้ายตามกลุ่มทั้งในด้านความคิด ทักษะคิด และพฤติกรรม เพื่อเป็นยอมรับกลุ่ม

3. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมนอกระบบสื่อสาร เป็นแนวคิดที่นำเอาลักษณะพื้นฐานของคนบางประการที่เหมือนกันมาจัดแบ่งแยกบุคคลเข้าไว้เป็นประเภทเดียวกัน ลักษณะพื้นฐานดังกล่าว ได้แก่ เพศ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ เป็นต้น ซึ่งบุคคลที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันย่อมจะรับเนื้อหาของการสื่อสารคล้ายคลึงกันไม่มากนัก และในทำนองเดียวกัน ย่อมมีการตอบสนองเนื้อหา ดังกล่าวไปในรูปแบบที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

สาเหตุที่ทำให้บุคคลหนึ่งเลือกเปิดรับสื่อมีพื้นฐานมาจาก 4 ประการ คือ ¹²

3.1 ความเหงา เป็นเหตุผลทางจิตวิทยาโดยตรง

3.2 ความอยากรู้อยากเห็น

3.3 ประโยชน์ใช้สอยของตนเอง บุคคลเริ่มแสวงหาข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง เพื่อสนับสนุนความคิดเห็นของตนเอง เพื่อช่วยให้ความคิดของตนบรรลุผล เพื่อให้ได้ข่าวสาร เพื่อที่จะช่วยให้ตนเองได้รับความสะดวกสบาย รวมทั้งให้ได้ข่าวสารที่ทำให้ตนเองได้รับความสนุกสนานบันเทิง โดยการเลือกรับสื่อที่ใช้ความพยายามน้อยที่สุด (Less Effort) แต่ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนดีที่สุด (Promise of Reward)

3.4 ลักษณะเฉพาะ ลักษณะเฉพาะของสื่อแต่ละอย่าง มีส่วนทำให้ผู้รับสารแสวงหา และได้ประโยชน์ไม่เหมือนกัน ผู้รับสารแต่ละคนย่อมใช้สื่อที่มีลักษณะเพื่อสนองความต้องการและทำให้ตนเกิดความพึงพอใจแตกต่างกัน

¹²ชวรัตน์ เชิดชัย, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสื่อสารมวลชน (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2547), น. 17.

นอกจากนี้ลักษณะทางประชากรของผู้รับสาร ยังเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะทำให้การเปิดรับข่าวสารของแต่ละบุคคลแตกต่างกันออกไป ดังนี้¹³

1. อายุ (age) เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนมีความเหมือนกัน หรือแตกต่างกันในเรื่องความคิดและพฤติกรรม โดยทั่วไปแล้วคนที่มีอายุน้อยมักมีความคิดเสรีนิยมมากกว่า (more liberal) คนที่มีอายุมาก ในขณะที่คนอายุมากมักมีความคิดอนุรักษนิยมมากกว่า (more conservative) คนที่มีอายุน้อย คนที่มีอายุน้อยมักยึดถืออุดมการณ์กว่า (more idealistic) คนที่มีอายุมาก ในขณะที่คนที่มีอายุมากมักจะเป็นคนที่ยึดถือการปฏิบัติมากกว่า (more pragmatic) นอกจากความแตกต่างในเรื่องความคิดแล้ว อายุยังเป็นสิ่งกำหนดความแตกต่างในเรื่องความยากง่ายในการชักจูงใจ การวิจัยทางจิตวิทยาพบว่าเมื่อคนมีอายุมากขึ้นโอกาสที่จะถูกชักจูงใจจะน้อยลง นอกจากนี้ลักษณะการใช้สื่อมวลชนก็แตกต่างกัน คนที่มีอายุมากมักจะใช้สื่อมวลชนเพื่อแสวงหาข่าวสารหนัก ๆ มากกว่าเพื่อความบันเทิง

2. เพศ (sex) การวิจัยทางจิตวิทยาแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงกับผู้ชายมีความแตกต่างกันอย่างมากในเรื่องความคิด ค่านิยม และทัศนคติ และพบว่าผู้หญิงถูกชักจูง หรือเปลี่ยนทัศนคติได้ง่ายกว่าผู้ชาย ส่วนผู้ชายใช้เหตุผลมากกว่าผู้หญิง และผู้ชายจดจำข่าวได้มากกว่าผู้หญิง

3. สถานะทางสังคม และเศรษฐกิจ (socio-economic status) ของผู้รับสารมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อปฏิกริยาที่มีต่อผู้ส่งสารและสาร สถานะทางสังคม และเศรษฐกิจ ทำให้คนมีวัฒนธรรมต่างกัน มีประสบการณ์ต่างกัน มีทัศนคติ ค่านิยม และเป้าหมายต่างกัน ซึ่งในงานวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะเรื่อง อาชีพ และรายได้

4. อาชีพ (occupation) คนที่มีอาชีพต่างกันย่อมมองโลก มีแนวคิด มีอุดมการณ์ มีค่านิยมต่อสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันไป

5. รายได้ (income) เป็นเครื่องกำหนดความต้องการตลอดจนความคิดเห็นของคนเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ และพฤติกรรมของคน เช่น การแนะนำให้ชาวนาที่ยากจนบริโภคเนื้อสัตว์ในปริมาณที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ นอกจากนี้คนที่มียาได้ดี ยังใช้สื่อมวลชนมาก และแสวงหาข่าวสารหนัก ๆ สำหรับนำไปใช้ประโยชน์ในโอกาสต่อไป

6. การศึกษา (Education) เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อผู้รับสาร คนที่ได้รับการศึกษาในระดับที่แตกต่างกัน ในระบบการศึกษาที่ต่างกันย่อมมีความรู้สึกนึกคิด อุดมการณ์

¹³ปรมะ สตะเวทิน, การสื่อสารมวลชน (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2539), น. 105-109.

รสนิยม ค่านิยมและความต้องการที่แตกต่างกันออกไป คนที่มีการศึกษาสูงจะได้เปรียบในการเป็นผู้รับสารที่ดี แต่มักเป็นคนที่ไม่ค่อยเชื่ออะไรง่าย ๆ นอกจากนี้คนที่มีการศึกษาสูงมักใช้สื่อมวลชนมากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำ และคนที่มีการศึกษาสูงมักจะใช้สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ ในขณะที่คนที่มีการศึกษาต่ำมักจะใช้สื่อประเภทวิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ อีกทั้งผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่าของข้อมูลที่ได้รับดีกว่า คนที่มีการศึกษาต่ำ

7. ภูมิลำเนา (Geographic Distribution) หมายถึง ถิ่นที่อยู่อาศัยของมวลชนผู้รับสารในแต่ละพื้นที่ย่อมมีความแตกต่างกันไปในเรื่องความคิด ความเชื่อ ทศนคติ รสนิยม ค่านิยม ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้แบ่งกลุ่มตัวอย่างตามพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน ดังนั้น ประชาชนในแต่ละพื้นที่จึงน่าจะมีการเปิดรับสื่อ ความรู้ความเข้าใจ ทศนคติ และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนที่แตกต่างกันออกไป เสมือนหนึ่งว่ามีภูมิลำเนาที่ต่างกัน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่มุ่งจะศึกษาผู้รับสารเป็นสำคัญ ซึ่งทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับผู้รับสาร ผู้วิจัยจึงได้นำทฤษฎีมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา เพื่อนำมาวิเคราะห์ผู้รับสารว่ามีปัจจัยใดบ้างทำให้มีการเลือกรับสารที่แตกต่างกันออกไป ตรงตามที่ทฤษฎีได้กล่าวไว้หรือไม่ ประชาชนส่วนใหญ่เปิดรับสื่อเกี่ยวกับปัญหาภาวะโลกร้อนกันอย่างไร รวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจ มีการเลือกที่จะจดจำ และเลือกที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในที่สุด

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรม (KAP)

แนวความคิด และทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของ 3 ตัวแปรคือความรู้ (Knowledge) ทศนคติ (Attitude) และการยอมรับปฏิบัติ (Practice) เป็นแนวคิดที่อธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของการให้ความรู้ผู้รับสาร เพื่อเปลี่ยนแปลงทศนคติอันจะนำไปสู่พฤติกรรม หรือการปฏิบัติในที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้

ความรู้ หมายถึง การได้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเท็จจริง รูปแบบ วิธีการ กฎเกณฑ์ แนวปฏิบัติ สิ่งของ เหตุการณ์ หรือบุคคล ซึ่งได้จากการสังเกต ประสบการณ์ หรือจากสื่อต่าง ๆ ประกอบกัน ความรู้ จึงเป็นความสามารถในการใช้ข้อเท็จจริง หรือความคิด ความหยั่งรู้หยั่งเห็น หรือสามารถเชื่อมโยงความคิดเข้ากับเหตุการณ์

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร¹⁴ กล่าวว่า บุคคลส่วนมากจะรับรู้เบื้องต้นผ่านประสบการณ์ แล้วจัดระบบเป็นโครงสร้างของความรู้ผสมผสานระหว่างความจำ กับสภาพจิตวิทยา ความรู้จึงเป็นความจำที่เลือกสรรให้สอดคล้องกับสภาพจิตใจของตน ซึ่งความรู้ทำให้ผู้เรียนได้รู้ถึงความสามารถในการจำ และระลึกถึงเหตุการณ์ และประสบการณ์ที่เคยพบมาแล้ว ซึ่งบลูม ได้แยกการประเมินระดับความรู้ไว้ 6 ระดับดังนี้¹⁵

1. ระดับที่ระลึกได้ (Recall) เป็นระดับที่มีความสามารถในการดึงข้อมูลออกมาจากความจำได้

2. ระดับที่รวบรวมสาระสำคัญได้ (Comprehension) เป็นระดับที่สามารถทำบางสิ่งบางอย่างได้มากกว่าการจำเนื้อหาที่ได้รับ สามารถเขียนข้อความด้วยคำของตนเอง สามารถแสดงให้เห็นได้ด้วยภาพ ให้ความหมายแปลความ และเปรียบเทียบความคิดอื่น ๆ หรือคาดคะเนผลที่เกิดขึ้นต่อไปได้

3. ระดับของการนำไปใช้ (Application) สามารถนำเอาข้อเท็จจริง และความคิดเห็นที่เป็นนามธรรม ไปปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรม

4. ระดับของการวิเคราะห์ (Analysis) เป็นระดับที่สามารถให้ความคิดในรูปของการนำความคิดมาแยกส่วน เป็นประเภท หรือการนำข้อมูลมาประกอบกันเพื่อปฏิบัติของตนเอง

5. ระดับของการสังเคราะห์ (Analysis) คือ การนำเอาข้อมูล แนวความคิด มาประกอบกัน แล้วนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ต่างจากเดิม

6. ระดับของการประเมินผล (Evaluation) คือ ความสามารถในการใช้ข้อมูลเพื่อตั้งเกณฑ์การรวบรวมผล และวัดข้อมูลตามมาตรฐาน เพื่อให้ตั้งข้อตัดสินถึงระดับของประสิทธิภาพของกิจกรรมแต่ละอย่าง

¹⁴สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, การสื่อสารกับสังคม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), น. 120.

¹⁵Benjamin S. Bloom, Thomas J. Hasting, and George F. Madaus, Handbook on Formative and Summative Evaluative of Student Learning (New York: McGraw-Hill, 1971), pp. 271-273.

แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

ทัศนคติ (Attitude) เป็นสิ่งเชื่อมโยงระหว่าง ความรู้ และพฤติกรรม เพราะทัศนคติ คือ ความโน้มเอียงในการประเมินวัตถุ แนวคิด บุคคล สถาบัน ฯลฯ

จุมพล รอดคำดี ได้สรุปการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์ไว้ 3 ระดับ ดังนี้¹⁶

1. การเปลี่ยนแปลงความคิด เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการได้รับข้อมูลข่าวสารใหม่ ซึ่งอาจมาจากสื่อมวลชน และบุคคลอื่น
2. การเปลี่ยนแปลงความรู้สึกรู้สึก การเปลี่ยนแปลงนี้จะมาจากประสบการณ์ หรือความประทับใจ หรือสิ่งทำให้เกิดความสะเทือนใจ
3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตในสังคมซึ่งไปมีผลต่อบุคคล ทำให้ต้องปรับพฤติกรรมเดิมเสียใหม่

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีส่วนเกี่ยวข้องกันโดยตรง ถ้าความคิดความรู้สึกรู้สึก และพฤติกรรมถูกกระทบในระดับใดก็ตาม จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทั้งสิ้น

แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม หรือการมีส่วนร่วม

สุรพงษ์ ไสธนะเสถียร กล่าวว่า “พฤติกรรม คือ การกระทำใด ๆ ของคนเรา ส่วนใหญ่เป็นการแสดงออกของบุคคล โดยมีพื้นฐานมาจากความรู้และทัศนคติ การที่บุคคลมีพฤติกรรมแตกต่างกันเพราะมีความรู้และทัศนคติที่แตกต่างกัน เกิดขึ้นจากความแตกต่างของการเปิดรับสื่อ และความแตกต่างในการแปลความสารที่ตนเองได้รับ จึงก่อให้เกิดประสบการณ์สังคมที่แตกต่างกัน อันมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล”¹⁷

¹⁶จุมพล รอดคำดี, สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), น. 117.

¹⁷สุรพงษ์ ไสธนะเสถียร, การสื่อสารกับสังคม, น. 123.

อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท กล่าวว่า “การกระทำ หรือ พฤติกรรมใดๆของคนส่วนใหญ่ ตามปกติมักเกิดจากทัศนคติของบุคคลผู้นั้น ทัศนคติจึงเป็นเสมือนเครื่องควบคุมการกระทำของ บุคคลพฤติกรรมส่วนใหญ่ของคนถูกควบคุมด้วยทัศนคติของเขา”¹⁸

แนนซี ซวาร์ตซ์ (Nancy E. Schwartz) กล่าวถึงการเปลี่ยนพฤติกรรมของคนว่า มีความสำคัญระหว่างความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติในรูปแบบ 4 ประการดังนี้¹⁹

1. ทัศนคติเป็นตัวกลางที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และการปฏิบัติ ดังนั้นความรู้มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ และมีผลต่อการปฏิบัติ

2. ความรู้ และทัศนคติมีความสัมพันธ์กัน และทำให้เกิดการปฏิบัติตามมา

3. ความรู้ และทัศนคติต่างทำให้เกิดการปฏิบัติได้ โดยที่ความรู้และทัศนคติ ไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กัน

4. ความรู้มีผลต่อการปฏิบัติทั้งทางตรงและทางอ้อม

อย่างไรก็ดี โรเจอร์ส²⁰ กล่าวว่า บางครั้งทัศนคติอาจไม่นำไปสู่พฤติกรรมเสมอไป กล่าวคือ เมื่อการสื่อสารก่อให้เกิดความรู้ และทัศนคติในทางบวกต่อสิ่งเร้า ในขั้นการยอมรับปฏิบัติ อาจมีผลในทางตรงกันข้าม เพราะอาจเกิดช่องว่างของความรู้ในการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับปัญหา ภาวะโลกร้อน ที่เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับสาเหตุของปัญหา ผลกระทบต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการแก้ไขปัญหานั้น มีความจำเป็นต้องมีการสื่อสารให้ประชาชนเกิดความรู้ความเข้าใจ และมีทัศนคติที่ดี เพื่อให้การตระหนัก และเกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง จนกระทั่งเข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยกันแก้ไขปัญหามภาวะโลกร้อนในที่สุด

¹⁸อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท, การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), น. 39.

¹⁹เรื่องเดียวกัน.

²⁰E. Rogers and F. F. Shoemaker, op.cit., footnote 8, pp. 252-253.

แนวคิดเรื่องนิเวศนิเทศ

นิเวศนิเทศ (Eco-communication) ย่อมาจากคำว่า Ecological communication แปลว่า การสื่อสารที่มุ่งอนุรักษ์ชีวิตและที่อาศัยของชีวิตคือโลก ตามพื้นฐานแนวคิดสาขานิเวศวิทยา²¹

สมควร กวียะ กล่าวว่

สื่อมวลชนไม่เพียงแต่เสนอข่าวสารที่กระตุ้นให้ผู้รับสารสนใจ และเกิดความพึงพอใจเท่านั้น หากจะต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการหล่อหลอมทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมให้เป็นไปในทิศทางอันตราย และจะต้องไม่เน้นพัฒนาด้านเทคโนโลยีการส่งสารมากเกินไป เพราะจะนำไปสู่ความสิ้นเปลือง ความฟุ่มเฟือย และการทำลายทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่จำเป็น จะต้องแนะแนวทางและสนับสนุนการประหยัด รวมทั้งการบริโภคที่เป็นประโยชน์ และไม่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ (Ecosystem) ของโลก นอกจากนี้พลังงาน และผลิตภัณฑ์ที่ไม่ทำลายระบบชีวิต และโลก จะต้องได้รับการเผยแพร่ส่งเสริมสนับสนุนอย่างกว้างขวาง และจริงจัง อาทิ พลังงานแสงอาทิตย์ คดีนลม ความร้อนจากใต้พิภพ แก๊สชีวภาพ ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก บันเทิง และสันทนการแบบธรรมชาติ ยาสมุนไพร น้ำสะอาดและอาหารที่เป็นประโยชน์ และเพิ่มเสริมภูมิต้านทานให้แก่ร่างกาย

สื่อมวลชนเป็นสื่อของมวลชน มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการรายงานทุกสิ่งทุกอย่างต่อมวลชน โดยเฉพาะสิ่งที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ทุกคน ผลกระทบต่อที่อยู่อาศัย ที่ทำมาหากิน ระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิต และความเป็นความเป็นไปของโลกใบนี้ แต่เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน สื่อมวลชนมิได้คิดถึงเรื่องนี้ ทั้ง ๆ ที่มีข้อเท็จจริงมากมายที่เป็นอยู่เกิดขึ้น หรือ อาจะเกิดขึ้น และส่งผลกระทบร้ายแรงต่อชีวิตและโลก ข้อเท็จจริงเหล่านี้มักเป็นไปอย่างลึกลับและซ่อนเร้น ไม่ค่อยปรากฏออกมาโด่งดัง ซึ่งอาจเป็นเพราะเจตนาจะปิดบัง หรือถือเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เกิดขึ้นทุกวันไม่น่าสนใจอะไร

²¹สมควร กวียะ, นิเวศนิเทศ (กรุงเทพมหานคร: บ.สยามศิลปการพิมพ์ จำกัด, 2541), น. 53.

โดยสรุป สื่อมวลชน และการโฆษณาจะต้องปฏิรูปตนเองเข้าสู่แนวคิด และแนวทางใหม่ ปลดความคิด และพฤติกรรมของตนเองให้หลุดพ้นจากความเป็นเครื่องมือของอุตสาหกรรมเชิงลบ และอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองที่หนุนหลังอยู่ และคอยสอดส่องดูแลภัยอันตราย และฉายให้เห็นสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อชีวิต และสิ่งแวดล้อมทั้งมวล²²

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการเปิดรับสื่อ ความรู้ความเข้าใจ ทศนคติ และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน สื่อมวลชนเป็นตัวกลางสำคัญในการเผยแพร่ข่าวสาร ให้ความรู้ตลอดจนสร้างทัศนคติที่ดี เพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมของมวลชน แนวคิดเรื่องนิเวศนิเทศนี้ จะสามารถนำไปวิเคราะห์การปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชนว่าทำหน้าที่ดีแล้วหรือไม่ ตรงตามแนวคิดนี้หรือไม่ อย่างไร

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การให้ความหมายของ คำว่า “การมีส่วนร่วม” มีความหลากหลาย และแตกต่างกันไปตามความเข้าใจ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ดังต่อไปนี้

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่า

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือการที่ประชาชน หรือชุมชนพัฒนาความสามารถของตนในการจัดการ และควบคุม การใช้ และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคม ตามความจำเป็นในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมนั้น ประชาชนจะได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตน รูปแบบ หรือกระบวนการในการมีส่วนร่วมของประชาชน ต้องมีความหลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับพื้นฐานของชุมชน และยืดหยุ่นเพียงพอที่จะให้เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาของรัฐมีความคล่องตัวในการปรับใช้กับชุมชนอย่างเหมาะสม และสอดคล้อง²³

²² เรื่องเดียวกัน, น. 53.

²³ ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์สภาการพิมพ์, 2527), น. 2.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ กล่าวว่า

การมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความตั้งใจ โดยกระทำการงานดังกล่าวในห้วงเวลา และลำดับเหตุการณ์ที่มี ประสิทธิภาพ คือถูกจังหวะ และเหมาะสม และกระทำด้วยความรู้สึกผูกพัน รับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็น กลุ่ม²⁴

เครตัน (Creighton) กล่าวว่า

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมาย โดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดี และได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่ง เป้าหมายของกระบวนการการมีส่วนร่วม คือการให้ข้อมูลต่อสาธารณชน และให้ สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่น่าเสนอ หรือนโยบายรัฐ และมีส่วน ร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุก ๆ คน²⁵

สิ่งที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วม นั้น เกิดจากแนวคิดสำคัญ 3 ประการ คือ²⁶

1. ความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกัน เป็นสิ่งที่เกิดจากความสนใจ และห่วงกังวล ส่วนบุคคล ที่บังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อน และความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดัน ให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือกระทำร่วมกัน
3. การตกลงร่วมใจที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การ ตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มการกระทำที่สนองตอบความ เห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

²⁴เรื่องเดียวกัน, น. 185.

²⁵เจมส์ แอล เครตัน, คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์ (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, 2544), น. 1.

²⁶นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, อ้างถึงใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนใน การพัฒนา, น. 183.

ระดับชั้นการมีส่วนร่วม

Cohen และ Uphoff²⁷ จำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุน ทรัพยากร การบริหาร การประสานความร่วมมือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วย ผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

การมีส่วนร่วม ถือเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการแก้ปัญหาในระดับโลก และการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนถือว่าเป็นปัญหาระดับโลกที่ต้องการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน สำหรับการวิจัยครั้งนี้เป็นศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครในการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่ง เพื่อจะได้ศึกษาความร่วมมือใจของประชาชนว่ามีเหตุ หรือปัจจัยต่าง ๆ ตรงตามที่แนวคิดนี้กล่าวไว้หรือไม่ หรือมีเหตุปัจจัยใดเพิ่มเติมอีกหรือไม่ อย่างไร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ไพลิน ศศิธนากรแก้ว²⁸ ได้ศึกษาการเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีระดับการเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมจากสื่อมวลชน และสื่อโทรทัศน์ ในระดับปานกลาง มีความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับปานกลางเช่นกัน การเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ และ

²⁷J. Cohen and N. T. Uphoff, "Rural Development: Seeking Clarity through Specificity," *World Development* 8 (March 1980):218-222.

²⁸ไพลิน ศศิธนากรแก้ว, "การเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), น. บทคัดย่อ.

ความตระหนักในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ธารจันทร์ วนะโพธิ์²⁹ ศึกษาเกี่ยวกับความพยายามของนานาชาติในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก พบว่า เกือบทุกประเทศที่เข้าร่วมการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนายังมีการกระทำส่วนใหญ่มุ่งผลประโยชน์แห่งชาติของตนเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด ผลประโยชน์โลกได้รับความสำคัญน้อยกว่า ความพยายามของนานาชาติในแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกจึงนับว่ายังไม่มีประสิทธิภาพ หรือประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ความพยายามแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกจะสามารถบรรลุสู่ปฏิบัติการแก้ไขอย่างจริงจังได้ ขึ้นกับการที่ประเทศต่าง ๆ จะให้ความสำคัญแก่ผลประโยชน์แห่งโลกมากกว่าผลประโยชน์แห่งชาติ

ร้อยตำรวจเอกหญิงชลดา ทองสุกนอก³⁰ ได้ศึกษาการเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะคิด ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงานของเจ้าของอาคารและโรงงานควบคุม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการเปิดรับสื่อ ความรู้ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงานอยู่ในระดับปานกลาง มีทัศนคติต่อการอนุรักษ์พลังงานในเชิงบวก และมีความตระหนักต่อการอนุรักษ์พลังงานอยู่ในระดับสูง การเปิดรับสื่อมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงาน แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับความตระหนัก ในการอนุรักษ์พลังงาน ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์พลังงาน ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์พลังงานมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงาน แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ และความตระหนักต่อการอนุรักษ์พลังงาน ทักษะคิดต่อการอนุรักษ์พลังงาน มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงาน ความตระหนักต่อการอนุรักษ์พลังงาน มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงาน และการเปิดรับสื่อมวลชนจากนิตยสาร อินเทอร์เน็ต และสื่อบุคคลจากผู้สัมมนา และผู้เข้าร่วมสัมมนาของพนักงานในที่ทำงาน และความตระหนักต่อ

²⁹ ธารจันทร์ วนะโพธิ์, “ความพยายามของนานาชาติในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกกรณีศึกษาการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา 1992,” (รายงานโครงการเฉพาะบุคคลมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), น. บทคัดย่อ.

³⁰ ชลดา ทองสุกนอก, “การเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะคิด ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงานของเจ้าของอาคารและโรงงานควบคุม,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), น. บทคัดย่อ.

การอนุรักษ์พลังงานเป็นตัวแปรที่อิทธิพลในการทำนายเรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงานในเชิงบวก

นุชจิรา โมระเสริฐ³¹ ศึกษาการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมของประชาชนในกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับแผนลดปริมาณมูลฝอย พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการเปิดรับข่าวสารทั่วไปจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาคือสื่อหนังสือพิมพ์ และอันดับสุดท้ายคือสื่อวิทยุ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับแผนลดปริมาณมูลฝอยจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาคือป้ายรถเมล์ และป้ายผ้าบริเวณสะพานลอย สำหรับสื่อที่กลุ่มตัวอย่างเปิดรับน้อยที่สุด คือเจ้าหน้าที่วิทยากรจากเขต กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ ความตระหนักเกี่ยวกับแผนลดปริมาณมูลฝอยในระดับปานกลาง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

อัมภิณี เกตุเชื้อสัตย์³² ศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการเลือกใช้แก๊สโซฮอล์ของผู้ใช้รถยนต์นั่งส่วนบุคคลในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับแก๊สโซฮอล์ของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับแก๊สโซฮอล์ในระดับสูง มีทัศนคติในเชิงบวกต่อการใช้แก๊สโซฮอล์แทนน้ำมันเบนซิน และส่วนใหญ่ไม่มีพฤติกรรมในการเลือกใช้

สุภาวดี อินนุพัฒน์³³ ศึกษาการเปิดรับข่าวสาร การรับรู้ และการมีส่วนร่วมในโครงการประหยัดไฟกำไร 2 ต่อ ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เปิดรับ

³¹นุชจิรา โมระเสริฐ, “พฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมของประชาชนในกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับแผนลดปริมาณมูลฝอย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), น. บทคัดย่อ.

³²อัมภิณี เกตุเชื้อสัตย์, “การเปิดรับข่าวสาร กับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการเลือกใช้แก๊สโซฮอล์ของผู้ใช้รถยนต์นั่งส่วนบุคคลในเขตกรุงเทพมหานคร,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), น. บทคัดย่อ.

³³สุภาวดี อินนุพัฒน์, “การเปิดรับข่าวสาร การรับรู้ และการมีส่วนร่วมในโครงการประหยัดไฟกำไร 2 ต่อ ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), น. บทคัดย่อ.

ข่าวสารทั่วไป และข้อมูลข่าวสารโครงการประหยัดไฟกำไร 2 ต่อ จากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด โดยเปิดรับทุกวัน มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารโครงการประหยัดไฟกำไร 2 ต่อ และการมีส่วนร่วมในโครงการประหยัดไฟกำไร 2 ต่อในระดับมาก แต่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จดจำข้อมูลข่าวสารโครงการประหยัดไฟกำไร 2 ต่อ ที่ประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่าง ๆ ไม่ได้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยได้รับส่วนลดค่าไฟฟ้า เห็นถึงข้อดีของโครงการประหยัดไฟกำไร 2 ต่อ แล้วมีแนวโน้มว่าจะประหยัดไฟฟ้าต่อไปแม้จะสิ้นสุดโครงการ

จากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น จะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทั้งในเรื่องของการเปิดรับสื่อ ความรู้ความเข้าใจ ทักษะคติ และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือการมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เพราะทุกงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีความคล้ายคลึงกับการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งสามารถนำผลการวิจัยที่ได้มาอธิบายเปรียบเทียบเพื่อสรุปผลต่อไป